

SOCIALINĖS BRANDOS SAMPRATOS IR TURINIO PROBLEMA SPRENDŽIANT JAUNŲ PILNAMEČIŲ (18–20 METŲ) BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KLAUSIMĄ

Laura Ūselė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 67
El. paštas: l.kietyte@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjama baudžiamosios teisės, kriminologijos, psichologijos ir sociologijos mokslų sankirta, atsiradusi 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, numačius jame galimybę jauniems pilnamečiams (18–20 m.), padariusiems nusikalstamą veiką, taikyti kai kuriuos nepilnamečiams skirtus baudžiamosios atsakomybės ypatumus, kai jauno pilnamečio socialinė branda prilygsta nepilnamečio brandai. Analizuojama socialinės brandos samprata ir jos turinys tiek iš psichologinių, tiek iš teisinių pozicijų, bandant atrasti jų sąsają. Daug dėmesio skiriama baudžiamųjų bylų, kuriose buvo sprendžiamas socialinės brandos klausimas, nutarčių analizei, kritiškai vertinant teismų naudojamus kriterijus jaunų pilnamečių socialinei brandai apibūdinti.

The article deals with the newly distinguished age group of young adults in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Legal norms foresee the possibility to apply the peculiarities of juvenile criminal responsibility to young adults (18–20 years), when their social maturity is equal to juvenile's maturity. The term of social maturity in this context creates the intersection of criminal law, criminology, psychology and sociology and makes the judicial practice applying the legal norm of young adults complicated. The author analyzes the concept and content of social maturity both from legal and psychological perspective, a lot of attention paying to the practice of Lithuanian courts in criminal cases of young offenders.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau vadinama – BK) 81 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė taikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus asmeniui, kuriam padarant nusikalstamą veiką buvo suėję 18 metų, tačiau nebuvo suėję 21 metų, jeigu teismas, atsi-

žvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus ir kitas bylos aplinkybes, o prireikus – į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų BK numatytą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtį [1].

Jau daug metų psichologai ir medikai teigia, kad sulaukęs 18 metų asmuo ne visada yra iš tikrųjų suaugęs ir kad brandos procesas gali trukti dar keletą metų. Pabrėžiama, jog tiek paauglystė neprasideda staiga ir netikėtai, tiek brendimas nesibaigia, sulaukus tam tikro griežtai apibrėžto amžiaus [28, p. 591]. Paauglystės nulemtas elgesys gali būti būdingas ir vėlesniais metais. Dėl šių priežasčių mintis, kad elgesys su jaunais pilnamečiais baudžiamosios justicijos sistemoje turėtų būti kitoks nei su subrendusiais, o geriausiai – tarpinis tarp numatytojo su nepilnamečiais asmenimis ir suaugusiaisiais, antrojoje XX a. pusėje buvo įgyvendinta daugelio valstybių baudžiamojoje teisėje numatant specialias bausmių ir kitų poveikio priemonių skyrimo bei baudžiamojo proceso taisykles minėto amžiaus jaunuoliams, padariusiems nusikalstamą veiką.

Jauniems pilnamečiams skirta teisės norma Lietuvos baudžiamojoje teisėje gyvuoja jau daugiau nei septynerius metus (nuo naujojo BK įsigaliojimo), tačiau teorinių veikalų, skirtų jauniems pilnamečiams, jų baudžiamajai atsakomybei, teismų praktikos, net statistikos duomenų apie šią asmenų grupę tiek baudžiamuoju, tiek kriminologiniu požiūriu Lietuvoje beveik nėra.

Kaip rodo 2004–2009 m. baudžiamosios justicijos statistika, Lietuvoje ši amžiaus grupė kriminaliniu aktyvumu lenkia nepilnamečius ir kasmet sudaro 15,2–16,8 proc. visų asmenų, kaltinamų padarius nusikalstamas veikas (absoliučiais skaičiais 2004 m. – 4694, 2005 m. – 4178, 2006 m. – 4082, 2007 m. – 3632, 2008 m. – 3620, 2009 m. – 3650) [53]. Veiksmingiausių poveikio priemonių, labiausiai atitinkančių šios am-

žiaus grupės jaunuolių brandą, paieškos pagal esamą baudžiamąjį teisinį reglamentavimą, yra reikšmingos jaunų pilnamečių recidyvo lygiui ateityje, nes jie gali didinti brandžių suaugusių nusikalstamumo statistiką.

BK 81 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma taikoma retai ir tai visų pirma sietina su joje išdėstyta sąlyga – taikyti kai kuriuos nepilnamečiams numatytus baudžiamosios atsakomybės ypatumus jauniems pilnamečiams tik kai šie pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiams. Socialinės brandos terminas yra naujas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Pripažįstama, kad jis išeina už teisės mokslo ribų, todėl, norint atskleisti jo turinį, neišvengiamai būtina pasitelkti psichologijos ir sociologijos mokslų žinias apie individo brandos sampratą, jos etapus, taip pat analizuoti bendras individo raidos, jos supratimo tendencijas, kurios, keičiantis gyvenimo tempui, socialinėms aplinkybėms vystosi naujomis kryptimis.

Šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti socialinės brandos sampratą ir jos turinį. Tuo tikslu nagrinėjama teisės, kriminologijos, psichologijos ir sociologijos mokslų sankirta apibrėžiant socialinę brandą ir plėtojant jos sampratą, gausiai remiamasi teismų praktika, kurioje vyksta aktyvūs socialinės brandos turinio paieškos procesai.

1. Socialinės brandos sampratos sociologiniai ir psichologiniai aspektai

Jaunuolių, padariusių nusikalstamą veiką, socialinės brandos samprata, jos turinio nustatymas nėra tik teisės klausimas, jis ypač susijęs su psichologijos, pedagogi-

kos, sociologijos ir kriminologijos mokslais. Todėl pirmiausia svarbu išsiginčyti į šių mokslų pateikiamą socialinės brandos sampratą, vėliau pereinant prie teisinio socialinės brandos vertinimo.

Šiuolaikinė psichologija teigia, kad kažkada buvusi populiari nuomonė, jog, pasibaigus vaikystei, svarbesni asmenybės pokyčiai nebevysta, užleidžia vietą nuomonei, kad žmogaus raida trunka visą gyvenimą [25, p. 107]. Išskiriamos pagrindinės žmogaus raidos stadijos: kūdikystė (pirmieji gyvenimo metai), vaikystė (nuo 2 m. iki lytinio brendimo pradžios), paauglystė (nuo lytinio brendimo iki 20 m.), jaunas suaugęs žmogus (20–40 m.), vidurinio amžiaus žmogus (40–60 m.), senatvė (daugiau kaip 60 m.). Tačiau šių stadijų pavadinimai yra tik sutartiniai, o pereinamieji laikotarpiai nėra griežtai apibrėžti. Be to, vien amžiaus ribos mažai tepasako apie asmens brandą, nes „kiekviena gyvenimo stadija turi savo „psichosocialinę“ užduotį“ (E. Ericson) [25, p. 115]. Pirmiau asmenybės branda, t. y. socialinių užduočių vykdymas, turėjo maždaug vienodą seką: baigiama mokykla, paliekami tėvų namai, pirmieji lytiniai santykiai, studijos aukštojoje mokykloje, darbo įgijimas, šeimos sukūrimas. Pagal tai galėjo būti nustatytos amžiaus ribos ir jos turėjo didelę reikšmę. Tačiau intensyvėjant gyvenimo spartai, veikiant įvairiems ekonominiams, politiniams, socialiniams veiksniams, šandien jaunuoliai gerokai vėliau tampa ekonomiškai ir socialiai savarankiški, anksčiau tampa vartotojais, plečiasi gyvenimo būdo pasirinkimo laisvė ir įvairovė. Todėl dabar socialinių užduočių vykdymo seka yra labai įvairi: pavyzdžiui, daugeliui išsiskelimas iš tėvų namų nebūtinai yra susijęs

su šeimos sukūrimu (ji gali būti apskritai nekuriama), dirbti pradedama vėliau, nes dėl didelės konkurencijos prioritetas teikiamas mokslui, kvalifikacijai kelti, vyksta aktyvi migracija ir kita. Gyvenimo tėkmė tapo individuali ir apskaičiuoti, nubrėžti asmeninio gyvenimo žingsnius remiantis amžiaus ribomis – nėra nei psichologinio, nei socialinio empirinio pagrindo.

Taigi socialinė branda – tai fizinio, psichinio ir socialinio asmenybės brandumo pakopa, kurią kiekvienas asmuo pasiekia skirtingo amžiaus. Tai vertinamasis kriterijus, kai turi būti tiriamas asmuo ir jo įvykdytos tam tikros socialinės užduotys. Paauglio peržengimas į jauno suaugusio žmogaus etapą ir visiškos atsakomybės prisiėmimas vyksta laipsniškai ir tai priklauso nuo kiekvieno konkretaus žmogaus ir individualių gyvenimo aplinkybių. Todėl amžiaus riba, skirianti pilnamečius asmenis nuo nepilnamečių, yra sąlyginė, formali.

Psichologai E. Greenbergeris ir A. B. Sorensonas skiria tris pagrindines asmens brandą sudarančias požymių grupes: biologiniai, socialiniai ir psichologiniai požymiai. Autoriai teigia, kad subrendęs asmuo turi gebėti adekvačiai funkcionuoti, sąveikauti su kitais ir prisidėti prie socialinio bendrumo [19, p. 339]. Dažniausiai šiuolaikinėje psichologijos literatūroje aptariamai kognityviniai ir psichosocialiniai asmens brandos požymiai. Manoma, kad brandžiam asmeniui būdingas brandus mąstymas ir socialinė bei emocinė branda, visi šie veiksniai neatsiejami. Asmuo gali nuspręsti elgtis netinkamai tiek dėl kognityvinių trūkumų (pavyzdžiui, žemo intelekto, logikos klaidų ir pan.), tiek dėl socialinių ar emocinių veiksnių (pavyzdžiui, impulsyvumo ar pasidavimo kitų įtakai).

Autoriai teigia, kad brandūs ir nebrandūs individai mažo skirtinai. Nustatyta, kad paaugliai ir suaugę asmenys skirtingai pasveria iš elgesio gaunamą naudą bei galimus nuostolius: nebrandūs individai labiau orientuojasi į greitai gaunamą naudą, o brandūs asmenys – orientuoti į ateitį, jiems būdinga savirefleksija ir gebėjimas numatyti savo elgesio padarinius [7, p. 741–760]. Taip pat vertinant kognityvinę brandą labai svarbus intelektas. Nustatyta, kad yra stiprus intelekto ir delinkventinio elgesio, kai žemesnio intelekto asmenys labiau linkę elgtis delinkventiškai, ryšys [18, p. 477]. Prie kognityvinių požymių priskiriamas ir asmens iniciatyvumas, planavimas, sprendimų priėmimas, grįžtamojo ryšio panaudojimas ir savęs suvokimas, gebėjimas spręsti problemas.

Teismų praktikoje nustatant jaunų pilnamečių socialinę brandą kognityviniai požymiai dažnai aptariami specialistų išvadose. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-468/2006* gavo Utenos teismo psichiatriškos-psichologinės ekspertizės aktą, kuriame nurodyta, kad V. L. nustatytas lengvas protinis atsilikimas, emociškai nestabilaus tipo asmenybės sutrikimas, priklausomybė alkoholiui. Jo asmenybė primityvi, defektinio intelekto, neturi susiformavusio savęs vertinimo, emocijos banalios, o poelgiai lengvai išprovokuojami, nekonstruktyvūs, emocionalūs. Akte taip pat nurodoma, kad V. L. turi menkas bendras bei aritmetines žinias, priežasties ir pasekmės ryšį eksperimentinėje situacijoje nustato nesudėtingomis, elementariomis situacijomis, o socialinis supratingumas atitinka intelekto lygį. Tačiau kognityviniai požymiai vertinami

kartu su kitais (psichologinius, socialinius) požymius apibūdinančiomis bylos aplinkybėmis. Aptariamoje byloje kitos bylos aplinkybės (amžius, nusikalstamos veikos padarymo motyvai) rodė, jog V. L. socialinis supratingumas pakankamas ir jis sugeba įvertinti savo nusikalstamo elgesio reikšmę bei pasekmes, todėl, anot teismo, V. L. socialinė branda negalėjo būti prilyginta nepilnamečio brandai.

Psychosocialinė branda apima socialinius ir emocinius asmens brandos požymius. Psichologai E. Cauffmanas ir L. Steinbergas išskiria tris pagrindines psychosocialinės brandos požymių kategorijas [7, p. 745–749]:

- a) *atsakomybė*, kuri rodo pasitikėjimą savo jėgomis (vidinės kontrolės jausmas, gebėjimas priimti sprendimus be didelės priklausomybės nuo kitų), aiškų tapatumą (adekvati savivertė, savęs suvokimas, gyvenimo tikslų svarba), nepriklausomybę ir orientaciją į darbą ar mokslą (didžiavimasis gerai atliktomis užduotimis);
- b) *perspektyva* – tai gebėjimas apsvastyti situaciją iš skirtingų požiūrio taškų, suvokti ilgalaikius ir trumpalaikius savo poelgių padarinius, kito asmens perspektyvą ir atsižvelgti į ją;
- c) *nuosaikumas* – gebėjimas prieš veikiant įvertinti situaciją, valdyti savo impulsus ir slopinti agresiją.

Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija, nagrinėdama *baudžiamąją bylą Nr. 1A-383/2005*, pasitelkusi baudžiamosios teisės teorijos, teismų praktikos ir bendrosios psichologijos žinias, konstatavo, kad socialinė branda – tai fizinio ir

psichinio asmenybės brandumo pakopa, nulemta individo psichikos ir individualių gyvenimo aplinkybių. Tai asmenybės socializacijos procesas, kuris iš esmės priklauso nuo tos socialinės aplinkos, kurioje asmuo auga, formuojasi ir vystosi.

Teismas labai taikliai pažymėjo, kad paprastai asmens socialinė branda siejama ne su kokia nors konkrečia aplinkybe, gyvenimo momentu, o su tokių aplinkybių visuma, pvz., su išsilavinimo ir profesijos įsigijimu, darbinės veiklos pradžia, nepriklausomybe nuo tėvų, politine ir pilietine pilnametyste, tarnyba armijoje, šeimos sukūrimu ir pan., t. y. kai konstatuojami asmens socialinės padėties jo gyvenamoje visuomenėje, asmens atitikties tam tikroms tos visuomenės vertybėms ir socialiniams lūkesčiams požymiai. Taigi, kai asmuo, perkopęs nepilnametystės slenkstį, ima vykdyti socialines savo kaip suaugusiojo asmens pareigas, laikytina, kad jis socialiai subrendęs.

Tačiau psichologijos mokslo išskiriamus socialinės brandos požymius sudėtinga perkelti į teisę ir jų turinį pamatuoti baudžiamojoje byloje surenkamais duomenimis apie nusikalstamą veiką ir ją padariusį asmenį. Tai rodo ir teisėjų ekspertinė apklausa, atlikta Lietuvoje 2007 metais. Respondentai nurodė, kad taikant BK 81 straipsnio 2 dalį sudėtinga įvertinti socialinę brandą, nes įstatyme nekonkretinama, kaip suprantamas terminas „socialinė branda“ ir nėra įteisintos metodikos asmens socialinei brandai nustatyti. Be to, teigiama, kad nėra ir specialistų, kurie padėtų įvertinti jauno pilnamečio socialinę brandą, todėl dažniausiai atsisakoma tai daryti [11, p. 73].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) pabrėžia, kad įstatymų leidėjas

klausimo apie asmens, padariusio nusikalstamą veiką, socialinę brandą sprendimą visų pirma susieja su paties teismo teise tai nustatyti ir tik prireikus, atsižvelgiant į specialisto paaiškinimus ar išvadą [35]. Kita vertus, kaip rodo BK 81 straipsnio 2 dalies teismų taikymo praktika, teismo psichologų apklausos, jų pateikiamos išvados šiuo klausimu, asmens padėties visuomenėje, jo socialinio statuso ir kitų socialinės brandos požymių įvertinimas nėra teismo psichologijos tyrimo objektas. Šiuo metu teismo psichologijoje nėra nei teorinio (socialinės brandos vertinimo kriterijai), nei metodinio pagrindo asmens socialinei brandai nustatyti. Teismo psichologinė ekspertizė gali tik padėti teismui sprendžiant socialinės brandos nustatymo klausimą. Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėdamas baudžiamąsias bylas ne kartą pažymėjo, jog šios ekspertizės metu galima įvertinti ir nustatyti tik tas asmens psichinės veiklos ar asmenybės bruožų ypatybes, kurios turėjo įtakos jo socialinio vystymosi procesui ir asmens socialinei brandai. Tokios ypatybės yra asmens protinio išsivystymo lygis, individualūs pažintinės veiklos ir asmenybės bruožų ypatumai, socialinio supratingumo lygis, orientacija socialinėje aplinkoje, asmens prisitaikymo joje galimybės [48; 46].

Iš LAT nutarčių matyti, kad teismai nelabai pasitiki specialistų pateiktomis išvadomis apie teisiųjų socialinę brandą. Pavyzdžiui, *baudžiamojoje byloje Nr. 2K–39/2009* LAT padarė išvadą, kad bylos duomenys, susiję su nusikalstamų veikų padarymo aplinkybėmis ir teigiama nuteistojo asmenybe, nesudaro pagrindo teigti, kad nusikalstamų padarymo metu K. K. pagal socialinę brandą prilygo ne-

pilnamečiui, nes K. K. buvo ir yra fiziškai bei psichiškai sveikas, išsilavinęs, jo neteisėtas elgesys buvo sąmoningas (jis suprato savo neteisėtus veiksmus ir numatė galimus padarinius) bei atitiko motyvą kerštauti. Jokios bylos aplinkybės nerodo sulėtinto ar sutrikdyto nuteistojo protinio išsivystymo, socialinio supratingumo lygio ar nesiorientavimo socialinėje aplinkoje, atvirkščiai, jis gerai suvokia jį supančią socialinę aplinką ir moka joje elgtis. Taigi K. K. socialinė branda nusikaltimų padarymo metu nebuvo mažesnė nei statistinio vidutinio išsivystymo 18 metų jaunuolio. Gynybos pateikta pedagoginės psichologinės tarnybos išvada, kurioje nurodyta, kad K. K. yra socialiai nebrandus, anot LAT, neįrodo, jog jis nusikalstamų veikų metu pagal socialinę brandą prilygo nepilnamečiui. Būtina pabrėžti, kad teismui suteikta prerogatyva sprendžiant klausimą dėl BK 81 straipsnio 2 dalies taikymo. Todėl net esant specialistų išvadai, kad tiriamas asmuo yra socialiai nebrandus ar pagal socialinę brandą yra kaip nepilnametis ar vaikas, teismas gali nuspręsti netaikyti BK 81 straipsnio 2 dalies numatytos normos.

Vokietijoje, kurioje aptiriamos teisės normos jaunų pilnamečių atžvilgiu laikomos taisykle ir taikomos labai dažnai, pasirinktas modelis, pagal kurį sprendžiant jauno pilnamečio baudžiamosios atsakomybės klausimą būtinas jo psichosocialinės brandos įvertinimas ir esant abejonei, ar jaunuolis pagal moralinę ir intelektualinę brandą nusikalstamos veikos padarymo metu gali būti prilygintas nepilnamečiui, teismas taiko nepilnamečių baudžiamąją teisę. Vokietijos Aukščiausiasis Federalinis Teismas išaiškino, kad jaunas pilnametis pagal brandą prilygintinas nepilname-

čiui, jei „elementai rodo, jog ženklus asmenybės vystymasis dar laukia ateityje“. Tai pasitaiko daugumos jaunų pilnamečių atveju¹. Teismas remiasi ne įsivaizduojamu nepilnamečiu (jo prototipu), bet kas kart vertina kiekvieno asmens brandą ir vystymąsi. Sprendžiant sudėtingą tarpdisciplininę brandos lygmens nustatymo klausimą psichologijos profesorius F. Hassleris teismams yra pasiūlęs kriterijų katalogą, apimantį realistinio gyvenimo planavimo ir gyvenimo šia diena, gyvenimo su tėvais (stipraus atramos poreikio ir bejėgiškumo) ir savarankiškumo nuo tėvų, atsakingo požiūrio į mokslą ar darbą ir nesirūpinimo ateitimi, priklausymo formalioms / neformalioms grupėms (jų sudėties (jaunesni, bendraamžiai ar vyresni), veiklos ir įtakos jaunuoliui), savęs pateikimo išorėje (išvaizdos ir elgesio), mokėjimo kurti emociškai artimus santykius ir kitų aplinkybių įvertinimą [10, p. 83]. Šie įstatymo teksto užkulisiuose suformuluoti asmens brandos kriterijai turi ryšį tik su aplinkos sąlygomis. Pagal šiuos kriterijus galima nustatyti dorovinį individo išsivystymo lygį ir kele tą asmenybės požymių. Tačiau šis katalogas nėra baigtinis ir gali (net ir turi) būti papildytas psichologiniais asmenybės požymiais. Profesorius taip pat pažymi, kad svarbiausia apie jaunuolio brandą nespřęsti iš vienos aplinkybės, bet tirti jų visumą.

Apibendrinant pasakytina, kad socialinė branda suprantama kaip fizinių, psichologinių ir socialinių asmenį apibūdinančių požymių visuma, atskleidžianti asmens

¹ Vokietijos Aukščiausiojo Federalinio Teismo paminėti pavyzdžiai yra grupiniai jaunuolių nusikaltimai arba grupei darant įtaką padarytas nusikaltimas, taip pat chuliganizmo atvejai, kartais net labai žiaurūs smurtiniai nusikaltimai, kilę specifinėje situacijoje (pavydžiui, piktnaudžiaujant alkoholiu) ir pan.

pasiektą brandos pakopą ir jo įgyvendintas socialines užduotis. Jauno pilnamečio socialinės brandos lygmens nustatymas baudžiamojoje byloje yra tarpdisciplininis klausimas, kurį norint išspręsti būtina psichologines sąvokas užpildyti baudžiamosios bylos aplinkybių turiniu ir įvertinti jų visumą.

2. Jaunų pilnamečių socialinės brandos teisiniai aspektai

Socialinės brandos terminas vartojamas ne tik BK 81 straipsnio 2 dalyje, bet ir kituose BK ir Baudžiamojo proceso kodekso (toliau vadinama – BPK) straipsniuose (pavyzdžiui, BK 80 str. apibrėžiant nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtį, BK 91 str. numatant aplinkybes, į kurias turi atsižvelgti teismas skirdamas bausmę nepilnamečiui, BPK 186, 188, 272 ir 280 str. numatant vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo arba psichologo galimybę dalyvauti nepilnamečio įtariamojo (kaltinamojo), liudytojo, nukentėjusiojo apklausoje). Tačiau minėti baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, taip pat kiti teisės aktai neatskleidžia socialinės brandos sampratos, turinio ar jo nustatymo gairių.

BK 81 straipsnio 2 dalyje teisinis socialinės brandos, jos turinio vertinimas siejamas su įstatyme nurodytų aplinkybių ištyrimu. Pagal įstatymo raidę, norint jaunam pilnamečiui pritaikyti nepilnamečiams numatytus baudžiamosios atsakomybės ypatumus, nusikalstamos veikos pobūdis, motyvai bei kitos bylos aplinkybės turi atskleisti jauno pilnamečio socialinę brandą, būdingą nepilnamečiams asmenims. Remdamasis jomis, teisėjas pats gali įvertinti, ar jaunuolio socialinė branda

prilygsta nepilnamečio brandai ir prireikus kreiptis į specialistą atitinkamo paaiškinimo ar išvados. Iki šiol Lietuvoje nebuvo tirti jaunų pilnamečių ypatumai: jų nusikalstamumo lygis, struktūra, dinamika, jų padaromų nusikalstamų veikų pobūdis, motyvai, kitos asmenybę ir veiką apibūdinančios aplinkybės, kurios juos skirtų nuo suaugusiųjų bei rodytų, kad jie dar „viena koja“ nepilnametystėje. Todėl susiduriama su socialinės brandos turinio, jo nustatymo problemomis, kurios užkerta kelią taikyti BK 81 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą normą arba itin retai. Socialinės brandos turinys po truputį yra atskleidžiamas teismų praktikos.

2.1. Nusikalstamos veikos pobūdis

Nusikalstamos veikos pobūdis vertinamas atsižvelgiant į įstatymo ginamas vertybes, kurios buvo pažeistos padarant nusikalstamą veiką, žalingų padarinių turinį, kaltės formą ir panašias bylos aplinkybes. LAT senatas nutarime „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ yra pabrėžęs, jog rinkdamas duomenis apie kaltininko asmenybę ir juos vertindamas, teismas turi atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, nes priklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio tą patį kaltininką apibūdinanti aplinkybė gali turėti skirtingą reikšmę asmenybės pavojingumui ir skiriant bausmę [33; 34]. Tačiau būtina pabrėžti, kad vertinant socialinę brandą svarbus ir atvirkštinis aspektas – tas pats nusikalstamos veikos pobūdis gali liudyti skirtingų asmenų labai skirtingo lygmens socialinę brandą, todėl svarbu, kad, sprendžiant kaltininko socialinės brandos klausimą, nusikalstamos veikos pobūdis būtų vertinamas

kuo konkrečiau (pavyzdžiui, detalizuojant nusikalstamos veikos objektą, dalyką, jos padarymo būdus, priemones, įrankius ir pan.). Be to, nustatant jaunuolio socialinę brandą nusikalstamos veikos pobūdis turėtų būti vertinamas tik kartu su kitomis nusikalstama veika ir kaltininko asmenybę apibūdinančiomis aplinkybėmis.

Analizuojant teismų praktiką aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pobūdį, požiūriu pažymėtina, kad išankstinis nusikalstamos veikos suplanavimas, apgalvojimas, bendrininkų sutelkimas traktuojamas kaip suaugusio asmens socialinę brandą apibūdinančios aplinkybės, ir, atvirksčiai, neapgalvota, susiklosčiusių aplinkybių nulemta veika rodo jaunuolio brandos panašumą į nepilnamečio. Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200/2004 R. Ž. *nuteistas už tai, kad kartu su 4 bendrininkais veikdami bendrininkų grupė, per langą įsibrovė į patalpą ir panaudodami fizinę smurtą prieš senutę, padarė jai nesunkų kūno sužalojimą, ir iš viso pagrobė turto už 24 010 Lt.* LAT nuomone, pakankamą R. Ž. socialinę brandą rodo tai, kad padaryti nusikaltimą buvo tariamasi iš anksto, teisiarūšis į sunkų nusikaltimą įtraukė kitus asmenis, tarp jų ir nepilnamečius, teisiarūšis turėjo nusikalstamos veikos padarymo planą: jis žinojo, kad namuose bus viena senyva moteris, planavo, koku būdu pateks į namo vidų, teisiarūšis pinigus panaudojo nusipirkdamas televizorių, mobiliojo ryšio telefoną, sportinius drabužius, dalį jų davė motinai, nes daugiavaikėje šeimoje buvo sunki materialinė padėtis. Išvardytos aplinkybės, apibūdinančios nusikaltimo pobūdį, anot LAT, patvirtina, kad teisiarūšio veiksmai atitiko jo sumanymą, kilusį iš savanaudiš-

kų tikslų, ir įrodo, jog jis gerai orientavosi socialinėje aplinkoje.

Nekvestionuojant LAT galutinio sprendimo dėl BK 81 straipsnio 2 dalies netaikymo, svarbu aptarti, kaip galėtų būti traktuojamos vienos ar kitos nusikalstamos veikos pobūdį apibūdinančios aplinkybės kaltininko socialinės brandos požiūriu, nepamirštant, jog galutinį sprendimą lemia aplinkybių visumos analizė.

Visų pirma pažymėtina, kad grupiškumas darant nusikalstamą veiką daugeliu (bet ne visais) atvejų rodo jauno pilnamečio socialinę brandą, artimesnę nepilnamečio brandai. Nepilnamečių nusikalstamumui būdingas grupiškumas, tarp suaugusiųjų jis pasitaiko gerokai rečiau [27, p. 131–136]². Šiuo atveju bylos duomenys rodo, kad jaunuoliai veikė kaip bendrininkų grupė. R. Ž. kitus jaunuolius sutelkė vienam nusikalstamam sumanymui įgyvendinti. Tikėtina, kad kiti grupės nariai yra iš R. Ž. artimos kompanijos ir jis su jais pažįstamas iš anksčiau. Neformalios bendraamžių grupės yra ne tik būdingos nepilnamečiams, bet ir turi jiems didelę įtaką. R. Ž. sulaukęs pilnametystės išlaikė ryšius su grupe, su kuria juos užmezgė dar būdamas nepilnametis, ir, tikėtina, kad ji jam vis dar svarbi toliau formuojantis jo asmenybei.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į daiktus, kuriuos R. Ž. įsigijo už savo dalį pagrobtų pinigų. Televizorius, mobiliojo ryšio telefonas, sportiniai drabužiai daugeliu atvejų jaunuoliams yra tam tikro įvaizdžio dalis, savo vertės ir stiliaus pademonstravimo

² 2002 m. Lietuvoje beveik kas antras nusikaltimas, padarytas nepilnamečių ar jiems dalyvaujant, buvo grupinis. Tarp suaugusiųjų padarytų nusikaltimų grupiškumu pasižymėjo tik kas vienuoliktas nusikaltimas.

priemonėmis jų grupėje. Todėl tai, kad labai greit didžioji dalis pagrobtų pinigų išleista tokio pobūdžio daiktams įsigyti, taip pat galėtų liudyti sparčiai tebevykstančius asmenybės vystymosi procesus. Viena vertus, parama motinai ir daugiavaivei šeimai rodo rūpestį kitais ir atsakomybę už savo artimuosius, kita vertus, ir lengvabūdiškumą, kai negalvojant apie padarinius dalijami vogti pinigai.

Vertinant, koks nusikalstamos veikos pobūdis apibūdina nepilnamečių, padariusių nusikalstamą veiką, socialinę brandą, dažnai remiamasi statistikos duomenimis apie nepilnamečių dažniausiai padaromas nusikalstamas veikas, motyvus ir kitas bylos aplinkybes, fiksuojamas nusikalstamos veikos ir ją padariusio asmens statistinėse kortelėse. Pripažįstama, kad nepilnamečių dažniausiai padaromos veikos yra turtinės: vagystės iš parduotuvių, nedidelės vertės turto vagystės ir pan. Pavyzdžiui, Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, Lietuvoje 2009 m. užregistruoti 3148 nepilnamečiai asmenys, įtariami padarę nusikalstamą veiką, iš jų: 1771 įtariamasis padaręs vagystę, 650 – plėšimą, 498 – viešosios tvarkos pažeidimą, 72 – neteisėto narkotinių, psichotropinių medžiagų disponavimo neturint tikslo platinti nusikaltimą, 42 – išžaginimą, 26 – sunkų sveikatos sutrikdymą, 25 – nužudymą [52]. Tačiau vien statistikos duomenys nedaug tepasako apie nusikalstamas veikas padariusių asmenų socialinę brandą. Nėra tipinių jaunatviškų nusikalstamų veikų rūšių, kurios atspindėtų, išreikštų tam tikrą asmenybės išsivystymo pakopą. Tai, kad vagystės vyrauja registruoto nepilnamečių nusikalstamumo struktūroje ir kad viešo-

sios tvarkos pažeidimai dažnai padaromi nepilnamečių asmenų, dar nereiškia, kad tokios nusikalstamos veikos negali padaryti ir subrendęs suaugęs žmogus. Todėl, tiriant socialinės brandos lygį, pagrindinis nagrinėjimo objektas turėtų būti ne tiek pati nusikalstama veika, kiek „jaunatviškas, paaugliškas“ mąstymo būdas, veikimo priežastys, elgesys prieš nusikalstamos veikos padarymą ir po jos ir kt. Tokiam aplinkybių turiniui nustatyti svarbu, kad visapusiška informacija apie aplinkybes, kurias vertindamas teisėjas turėtų nuspręsti, ar asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui, būtų surenkama ikiteisminio tyrimo metu ir teisėjas, sprenddamas šį klausimą, disponuotų pakankamomis žiniomis apie jaunuolio gyvenimo būdą, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, jo paties požiūrį į savo veiką.

2.2. Nusikalstamos veikos motyvas

Nusikalstamos veikos padarymo motyvas yra viena iš svarbiausių nusikalstamos veikos mechanizmo sudedamųjų dalių. Tai veiksnyס ar jų visuma, kuri stimuliuoja žmogaus elgesį tam tikra kryptimi [6, p. 98]. Kiekvienas nusikalstamos veikos motyvas yra individo poreikių, minčių, emocijų kompleksas. Baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslininkai yra atlikę ne vieną tyrimą, lygindami nepilnamečių ir suaugusiųjų motyvus padaryti nusikalstamą veiką. Jų metu pastebėti skirtumai tarp dominuojančių veiksnių, kurie stimuliuoja nepilnamečius ir suaugusiuosius padaryti tam tikros rūšies nusikalstamas veikas.

JAV Federalinio tyrimų biuro atlikto tyrimo metu buvo tiriami nepilnamečių ir suaugusiųjų asmenų, padariusių tyčinius padegimus, įstatymų, susijusių su piro-

technikos, sprogstamųjų medžiagų ir sprogmenų naudojimu, pažeidimus ir panašius nusikaltimus, pateikusių melagingus pranešimus apie padegimą. Dažniausi šios rūšies nusikalstamų veikų padarymo motyvai: vandališki (49 proc.), lengvabūdiškas pasilinksminimas (25 proc.), kerštas (14 proc.), kiti (8 proc.), nusikaltimo slėpimas (2 proc.), pasipelnymas (1 proc.). Nepilnamečiai dažniausiai padaro šios rūšies nusikaltimus lengvabūdiško pasilinksminimo arba vandalizmo vedini, o suaugusiųjų dažniausiai pasitaikantis motyvas – kerštas ir kito nusikaltimo slėpimas [21, p. 17–23].

Nusikalstamą veiką gali nulemti keli motyvai. Tarkime, kiekvieną nepilnamečio padarytą turtinio pobūdžio nusikalstamą veiką būtų galima pavadinti padaryta iš savanaudiškų paskatų. Tačiau iš tikrųjų dažnai lemiami nepilnamečių nusikalstamos veikos padarymo mechanizmo yra visai kiti motyvai. Dalis paauglių, darydami nusikalstamą veiką, vertina tai kaip nuotykių ieškojimą, pramogą. Padaryti turtinę nusikalstamą veiką juos dažnai skatina noras neatsilikti nuo mados ar turėti tą patį, ką ir bendraamžiai. Daugelis paauglių smurtines nusikalstamas veikas vertina kaip jėgos, vyriškumo, drąsos ir didvyriškumo pasireiškimą, taip pat „užgrūdintos valios“, „rizikuoti ir nieko neatsitiks“, „nebūti balta varna“ pademonstravimo motyvą [22, p. 17]. Dauguma sunkių nusikaltimų, pasišyminčių ypatingu nemotyvuotu žiaurumu, – žmogžudystės, sunkūs sveikatos sutrikdymai – padaromi paauglių, kurių motyvai ir tikslai primityvūs, buitiniai.

Teismų praktikoje jaunų pilnamečių nusikalstamos veikos padarytos „ne dėl vaikiškumo, o sąmoningai dėl neprite-

kiaus šeimoje ir kartu dėl savanaudiškumo“ paprastai laikomos brandaus jaunuolio veiką apibūdinančiu požymiu [46]. O „noras pasirodyti prieš daug kartų teistą, vyresnį amžiumi bendrininką“ rodo, kad jaunuolis lengvai pasiduoda bendrininko įtakai, ir toks elgesys nebūdingas suaugusiam ir savarankiškam žmogui [45].

Remiantis statistikos duomenimis, 2009 m. Lietuvoje ištirtos 4024 baudžiamosios bylos, kuriose įtariamaisiais (kaltinamaisiais) buvo nepilnamečiai. Pagrindinis nepilnamečių padarytų nusikaltimų motyvas, apibendrintas ikiteisminio tyrimo įstaigų statistinėse suvestinėse, – iš savanaudiškų paskatų – 1362, taip pat kilus ginčui – 73, iš keršto – 26, dėl buitinių priežasčių – 22, dėl pavydo – 5, slepiant kitą nusikaltimą – 1 [52]. Tai motyvai, nurodyti bendriausia forma, tinkami statistikai, tačiau neatskleidžia konkrečių nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, socialinės brandos. Kiekvienoje baudžiamojamoje byloje sprendžiant tiek nepilnamečių, tiek jaunų pilnamečių socialinės brandos klausimus turėtų būti atskleistas konkretus šių paskatų turinys ir jų raiška.

2.3. Kitos aplinkybės, apibūdinančios kaltininko socialinę brandą

BK komentare pateikiamas sąrašas *kitų aplinkybių*, kurias derėtų apsvarstyti vertinant nepilnamečio socialinę brandą (BK 91 str.). Tai – turimų žinių kiekis, jo požiūris į aplinką ir jį supančius asmenis, gebėjimas vertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą jį supančioje aplinkoje, gebėjimas numatyti savo veikos padarinius ir juos planuoti, kritikuoti ir būti savikritiškam, atkakliai siekti užsibrėžtų tikslų,

galėti kontroliuoti savo emocijas ir veiksmus kritinėmis situacijomis bei kt. Be to, svarbu atkreipti dėmesį ir į asmens elgesį po nusikalstamos veikos padarymo, nes jis iš dalies rodo pagrindines asmens vertybes, gebėjimą suvokti bei vertinti padarytą veiką ir atsiradusius dėl to padarinius [24, p. 465–466]. Analogiškos aplinkybės nagrinėtinos ir sprendžiant jauno pilnamečio socialinės brandos nustatymo klausimą baudžiamojoje byloje. Šių aplinkybių sąrašas nėra baigtinis, todėl teismas gali atkreipti dėmesį į bet kurią kitą aplinkybę, kuri, jo nuomone, yra reikšminga nustatant, kokio lygio socialinę brandą yra pasiekęs jaunuolis.

Tarp kitų aplinkybių, kurias teismas įvertina kaip rodančias vienokią ar kitokią jaunuolio brandos lygį, labai dažnas yra amžius: „atsakomybė už plėšimą atsiranda nuo 14 m., todėl nėra pagrindo manyti, jog teisiamasis, būdamas 18 m. 11 mėn. ir 9 dienų amžiaus, nevisiškai suvokė savo veikos nusikalstamą pobūdį“ [35]. Vis dėlto, manytina, kad baudžiamosios atsakomybės amžiaus ir teisiamojo amžiaus santykis nusikalstamos veikos padarymo metu iš esmės neatskleidžia socialinės brandos turinio. Besąlygiškai remiantis šiuo LAT išdėstytu motyvu kituose sprendimuose, išeitų, kad plėšimų ir kitų nusikalstamų veikų, už kurias baudžiamoji atsakomybė kyla nuo 14 metų, negali padaryti sulaukęs 18 metų, tačiau vis dar socialiai nesubrendęs asmuo. Nustatant socialinę brandą, baudžiamuoju teisiniu požiūriu reikšmingesnė yra 18 metų riba, nes baudžiamasis įstatymas preziumuoja, jog būtent pilnametystės sulaukę jaunuoliai pagal socialinę brandą gali vis dar būti kaip nepilnamečiai. Amžiaus kriterijus yra viena iš BK

XI skyriaus nuostatų taikymo sąlygų, tačiau jaunų pilnamečių atveju lemiama vaidmenį turi socialinės brandos panašumo į nepilnamečio socialinę brandą kriterijus. Šiuo atveju neabejojama, kad jaunuolis suvokė veikos pavojingumą ir turi atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą. Jo socialinės brandos įvertinimas turėtų atsakyti į klausimą, kokio dydžio (kokio griežtumo) ir pobūdžio baudžiamosios atsakomybės turinys jam bus veiksmingiausias. Kita vertus, socialinė branda yra labiau turinio ar kokybinė tam tikrų kriterijų išraiška, todėl kiekybiniai ir formalūs kriterijai (pavyzdžiui, turėti vairuotojo pažymėjimą) bei jų rodikliai nedaug tepasako apie konkretaus asmens socialinės brandos lygį.

Dar viena dažnai teismų nagrinėjama aplinkybė sprendžiant jaunų pilnamečių socialinės brandos klausimą – teisiamojo išsilavinimas ar studijos aukštojoje mokykloje. Baudžiamosiose bylose ši aplinkybė dažnai yra laikoma pakankamu pagrindu socialinei brandai, būdingai ne nepilnamečiui, o suaugusiajam pripažinti. Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2005 pabrėžė, jog „teismams buvo žinoma apie D. Š. studijas Šiaulių universitete. Tokiomis aplinkybėmis kelti svarstymui klausimą dėl šio asmens uždelstos socialinės brandos, prilygstančios nepilnamečio brandai, esą, nėra logiška“. Kita vertus, nesėkmės mokantis mokykloje ir mokymosi vietų kaitaliojimas rodo asmenybės nepastovumą ir tam tikrą nebrandumą: „R. K. būdinga dažna nuotaikų kaita, mokykloje sunkiai susikaupdavo, turėjo sunkumų įsisavinant kai kuriuos dalykus, jo veiksmai rodo asmenybės nenuoseklumą, t. y. nutraukė mokslus mokykloje ir pradėjo santechnikų mokykloje mokytis

šios specialybės amato, tačiau susidūręs su sunkumais, mokymąsi metė, vėliau remontavo krovininius automobilius“ [49].

Apibendrinant galima konstatuoti, kad teismai jaunų pilnamečių baudžiamosiose bylose vertindami jų socialinę brandą analizuoja byloje surinktus duomenis apie nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus ir kitas aplinkybes, kurių sąrašas nėra baigtinis. Kiekvienos aplinkybės turinys turėtų būti įvardijamas kuo konkrečiau, vengiant bendrų įstatyme ar statistikoje vartojamų nusikalstamos veikos pobūdžio, motyvų ir kitų aplinkybių apibūdinimo, nes jis konstatuoja, kas ir kaip buvo padaryta, tačiau nerodo jaunuolio požiūrio į tai.

Išvados ir pasiūlymai

1. Socialinė branda – tai fizinio ir psichinio asmenybės brandumo pakopa, nulemta individo psichikos ir individualių gyvenimo aplinkybių. Tai asmenybės socializacijos procesas, kuris iš esmės priklauso nuo tos socialinės aplinkos, kurioje asmuo auga, formuojasi ir bręsta.
2. Jaunų pilnamečių, padariusių nusikalstamą veiką, socialinės brandos samprata, jos turinio nustatymas nėra tik teisinis klausimas, jis ypač susijęs su psichologijos, pedagogikos, sociologijos ir kriminologijos mokslais. Psichologijos mokslo išskiriamus socialinės brandos požymius sudėtinga perkelti į teisę ir jų turinį pamatuoti baudžiamosiose bylose surenkamais duomenimis apie nusikalstamą veiką ir ją padariusį jauną pilnamečių.
3. Baudžiamasis įstatymas jaunų pilnamečių socialinės brandos lygmens nustatymą sieja su nusikalstamos veikos pobūdžiu, motyvais ir kitomis aplinkybėmis, kurių sąrašas nėra baigtinis. Tačiau nėra aišku, koks nusikalstamos veikos pobūdis, motyvai ar kitos aplinkybės rodo nepakankamą jaunuolio socialinę brandą. Šias sąsajas bando atrasti teismai, kurie nagrinėdami baudžiamąsias bylas paprastai vienus požymius priskiria prie apibūdinančių dar sparčiai besivystančią asmenybę (pavyzdžiui, neapgalvota, susiklosčiusių aplinkybių nulemta veika, grubiškumas, noras pasirodyti, nesėkmės mokantis mokykloje, mokymosi vietų kaitaliojimas ir pan.), o kitus sieja su jau brandžiu asmeniu (pavyzdžiui, nusikalstamos veikos suplanavimas, bendrininkų sutelkimas, sąmoningas, nevaikiškas ar netikėtas, aplinkybėms susiklosčius nusikalstamos veikos padarymas, asmens mokslas ar studijos aukštojoje mokykloje ir pan.)
4. BK 81 straipsnio 2 dalies nuostatų taikymo jauniems pilnamečiams dažnumas labai priklauso nuo to, kaip socialinę brandą ir kitus jauno pilnamečio požymius traktuoja teisėjai ir kiti teisėsaugos institucijų pareigūnai. Ši teisės norma turėtų daugiau galimybių daryti realų poveikį, skatinant psichologijos, pedagogikos ir kitų socialinių mokslų specialistų įtraukimą nustatant jaunų pilnamečių socialinę brandą. Ieškant sprendimo teisėjo prerogatyvos pačiam spręsti dėl BK 81 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos normos taikymo pagrįstumo ir specialistų (specialių žinių) įtraukimo į šį procesą svarbos pusiausvyros, tam tikros gairės, kriterijų sąrašas ar socialinės brandos nustatymo metodika, parengta specialistų, teisėjui būtų

vertingas pagalbininkas sprendžiant dėl analizuojamos teisės normos taikymo ir socialinės brandos vertinimą jaunų pilnamečių baudžiamosiose bylose darant įprasta ir dažna procedūra.

5. Vokietijoje, kurioje teisės normos jaunų pilnamečių atžvilgiu taikomos labai dažnai, įstatymo nuostatos, leidžiančios nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus taikyti ir jauniems

pilnamečiams, aiškinamos labai plačiai, sudarant galimybes jauniems pilnamečiams taikyti Jaunimo teismo įstatymą kiekvienu atveju, kai kyla abejonų dėl jauno pilnamečio brandos. Vokietijos Aukščiausiasis Federalinis Teismas išaiškino, kad jaunas pilnametis pagal brandą prilygintinas nepilnamečiui, jei „elementai rodo, jog ženklus asmenybės vystymasis dar laukia ateityje“.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII–1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, priimtas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX–785, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
3. *Jugendgerichtsgesetz. Ausfertigungsdatum, 1953 08 04, Bundesministerium der Justiz, Deutschland.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://bundesrecht.juris.de/jgg/>> (English version).
4. *Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos rezoliucija 2005/20 2005 m. liepos 22 d. priimtos Vaikų kaip nusikalstamų veikų aukų ir liudytojų apsaugos baudžiamajame procese gairės.*
5. *Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys (4). Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos.* Sudarytojas Marius Aidukas. Vilnius: VU TF, TIC, Teisės institutas, 2004.

Specialioji literatūra

6. BLUVŠTEINAS, J. (ats. red.). *Kriminologija.* Vilnius, 1994.
7. CAUFFMAN, E.; ir STEINBERG, L. (Im)maturity of Judgment in Adolescence: Why Adolescents May Be Less Culpable Than Adults. *Behavioral Sciences and the Law*, 2000, Vol. 18.

8. *Characteristics of motives of juvenile robbery offenders-difference from those of adult robbery offenders. White paper on crime in Japan 2003. Changing Nature of Heinous Crimes and Countermeasures against Them* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hakusyo1.moj.go.jp/en/49/nfm/n_49_2_5_3_2_3.html>
9. COTE, J. *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity.* 2000.
10. *Criminological Colloquium, 10th (Strasbourg, 1991): Young Adult Offenders and Crime Policy.* Council of Europe.
11. DAPŠYS, A.; MISIŪNAS, J.; ir ČAPLINSKAS, A. Baumės individualizavimo teisinės problemos. In *Teisės instituto mokslo tyrimai.* T. 5 Vilnius: Teisės institutas, 2008.
12. DRAKŠIENĖ, A. *Amžius kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida. Lietuvos teisės tradicijos.* Vilnius: Justitia, 1997.
13. DRAKŠIENĖ, A. Pakaltinamumas kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida. *Teisė*, 2006, t. 58.
14. DRAKŠIENĖ, A.; ir DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė.* Vadovėlis. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Eugrimas, 2008.
15. DÜNKEL, F. *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc Greifswald, 2004.
16. DÜNKEL, F., et al. *Juvenile Justice systems in Europe. Current situation and Reform Developments*, 2010, Vol. 4.

17. GALAMBOS, N. L.; BARKER, E. T.; ir TILTON-WEAVER, L. C. Who Gets Caught at Maturity Gap? A Study of Pseudomature, Immature, and Mature Adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 2003, Vol. 27, No. 3.
 18. GALAMBOS, N. L., et al. Cognitive Performance Differentiates Selected Aspects of Psychosocial Maturity in Adolescence. *Developmental Neuropsychology*, 2005, Vol. 28, No. 1.
 19. GREENBERGER, E.; ir SORENSEN, A. B. Toward a Concept of Psychosocial Maturity. *Journal of Youth and Adolescence*, 1974, Vol. 3, No. 4.
 20. HÄBLER, F. Die Einbeziehung Heranwachsender in das Jugendstrafrecht aus kinder- und jugendpsychiatrischer Sicht. *DVJJ-Journal*, Heft 1, 2003.
 21. ICOVE, D. J.; ir ESTEPP, M. H. Motive-Based Offender Profiles of Arson and Fire Related Crimes. *FBI Law Enforcement Bulletin*. [interaktyvus]. Volume 56, No. 4. 1987. Prieiga per internetą: <<http://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=105100>>.
 22. JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. [interaktyvus]. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003. Prieiga per internetą: <<http://www.nplc.lt/sena/lit/lit23/lit23santr.pdf>>.
 23. KEGAN, R. *Stages of Social Maturity/Orders of Consciousness*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://the-mouse-trap.blogspot.com/2008/09/robert-kegans-stages-of-social-maturity.html>>.
 24. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: TIC, 2004.
 25. MYERS, D. G. *Psichologija*. Vilnius, 2000.
 26. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Metodinis leidinys. JTVP, NPLC. Vilnius, 2007.
 27. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius, 2008.
 28. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001.
 29. SAKALAUSKAS, G.; ir JATKEVIČIUS, A. Tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys vaikų ir jaunimo baudžiamąją atsakomybę. *Teisės problemos*, 2000, nr. 3–4.
 30. SAKALAUSKAS, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos. *Teisė*, 2001, t. 41.
 31. SAKALAUSKAS, G. Socialinė vaikų ir jaunimo nusikalstamo elgesio kontrolė. In *Socialinės deviacijų problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 158–190.
 32. TAMUTIENĖ, I. Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos, veiksniai, priežastys ir prevencija. *Filosofija. Sociologija*, 2004, nr. 2, p. 52–57.
- Praktinė medžiaga**
33. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius baudmių skyrimo pradmenis“*, 1999 m. gruodžio 23 d.
 34. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalga, 2007 m. birželio 28 d.*
 35. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-200/2004.*
 36. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-486/2004.*
 37. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-470/2004.*
 38. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-367/2004.*
 39. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-415/2004.*
 40. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-67/2005.*
 41. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-266/2006.*
 42. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-418/2006.*
 43. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K-142/2006.*
 44. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Baudžiamoji byla Nr. 2K–39/2009.*
 45. *Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189/2005.*
 46. *Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-2005.*
 47. *Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-480-2005.*
 48. *Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-199/2006.*
 49. *Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-444/2006.*
 50. *Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-468/2006.*

Statistikos duomenys

51. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Automatizuota statistinė informacinė sistema ASIS* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys41998.html>.
52. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu (Forma_30N-ITI)*. Statistinės ataskaitos per 2009 m. 12 mėnesių. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=9&metai=2009&menuo=12®ionas=0&id3=1&idAta=2#Atas-30-ITI>.
53. *Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (Forma_2)*. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=200912/f-2-200912.data.txt&ff=<!--\[2\]4|-->&tt](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=200912/f-2-200912.data.txt&ff=<!--[2]4|-->&tt)>.

THE SOCIAL MATURITY OF YOUNG ADULTS (18–20 YEARS) AS THE FACTOR FOR APPLICATION THE PECULIARITIES OF JUVENILE CRIMINAL RESPONSIBILITY

Laura Ūselė

S u m m a r y

The article deals with the newly distinguished age group of young adults in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Legal norms foresee the possibility to apply the peculiarities of juvenile criminal responsibility to young adults (18–20 years), when their social maturity is equal to juvenile's maturity. The term of social maturity in this context creates the intersection of criminal law, criminology, psychology and sociology and makes the judicial practice applying the legal norm of young adults complicated. The author analyzes

the concept and content of social maturity both from legal and psychological perspective, a lot of attention paying to the practice of Lithuanian courts in criminal cases of young offenders. The author argues that the ambiguous concept of social maturity is the main reason why the evaluation of young adults' social maturity is so rare. In judicial practice the content of social maturity is usually identified from the character of the criminal offence, motive and other circumstances that seem important for the judge.

Įteikta 2010 m. rugsėjo 28 d.

Priimta publikuoti 2010 m. gruodžio 22 d.